

Το νόημα της Ελευθερίας

Δρ Μάνος Δανέζης
Επίκουρος Καθηγητής
Τμήμα Φυσικής
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στα πλαίσια ενός νέου προοδευτικού πολιτισμικού ρεύματος που μέλλει να αντικαταστήσει τις φθαρμένες κοινωνικές θεολογικές και επιστημονικές δομές, θα πρέπει να επαναπροσδιοριστούν και να επαναδιατυπωθούν οι έννοιες του «Ανθρώπου», του «Πνεύματος» και της «Ελευθερίας».

Η έννοια «Ανθρωπος» είναι συνώνυμη εκείνης του «όλου» και της ενεργητικής σχέσης και αλληλεπίδρασης μεταξύ των μερών που το αποτελούν. Έτσι δεν μπορεί να ταυτιστεί με τις έννοιες του «προσώπου» ή του «ατόμου» οι οποίες εκφράζουν την δογματική διαίρεση του «όλου» και την αποξένωση των συστατικών του.

Όπως αναφέραμε στο σημείωμα της προηγούμενης Κυριακής η έννοια «Ανθρωπος» είναι εντελώς αντίθετη εκείνων της «κατάτμησης» και της «απομόνωσης». Η σύγχρονη Φυσική διδάσκει ότι δεν υπάρχουν άνθρωποι απομονωμένοι. Δεν τους χωρίζει κενό. Τους συνδέει φως, ακτινοβολία. Είναι πυκνώματα του ίδιου υλικού και πάντοτε επικοινωνούν ενεργητικά και δυναμικά μεταξύ τους. Ο κοινωνικός και ψυχολογικός απομονωτισμός και ο εγκλωβισμός του «Ανθρώπου» στα πλαίσια των όρων «άτομο» και «πρόσωπο» είναι το προϊόν μιας καταρρέουσας πολιτισμικής δομής. Η δομή αυτή αγνοεί την σύγχρονη επιστημονική σκέψη και δεν κατανοεί ότι αν νοιώθουμε ψυχικά μόνοι είναι γιατί δεν κατανοούμε τη συνέχεια των πάντων μέσα στο Σύμπαν και ότι η φύση δε μας γέννησε μόνους αλλά επιλέξαμε την ψευδαίσθηση της μοναξιάς. Η μοναξιά είναι αποτέλεσμα των δικών μας πράξεων, της δικής μας αντίληψης, της δικής μας άγνοιας. Είναι ένα προσωπικό μας πρόβλημα, και όχι ένα πρόβλημα της φύσης.

Τα προηγούμενα χαρακτηριστικά είναι εκείνα τα οποία διαφοροποιούν τον Σοσιαλισμό από τον Καπιταλισμό. Ο καπιταλισμός απευθύνεται και θεοποιεί την ευημερία της ψευδαίσθησης του «ατόμου» ενώ ο Σοσιαλισμός του «όλου» δηλαδή της «κοινωνίας». Οι δύο αυτές αντιλήψεις δεν είναι ταυτόσημες εφόσον η ευημερία ενός ατόμου στον Καπιταλισμό τις περισσότερες φορές θεμελιώνεται στην δυστυχία κάποιου άλλου και ενίοτε στη δυστυχία της κοινωνίας ή κάποιων μερών της.

Μια κοινωνία η οποία έχει συνειδητοποιήσει τους προηγούμενους φυσικούς (και όχι κοινωνικούς) κανόνες αναγνωρίζει ως βασική αξία της την «ελευθερία» στα πλαίσια της ενότητας. Μέσο κατάκτησης της ελευθερίας αποτελεί η πνευματικότητα.

Αποτέλεσμα της προηγούμενης διαπίστωσης είναι ότι πρώτη και βασική επιδίωξη του «Ανθρώπου» πρέπει να είναι η διασφάλιση και επέκταση της πνευματικότητάς του.

Αυτό όμως που θα πρέπει να διευκρινιστεί είναι ότι το πνεύμα δεν αποτελεί ένα ανεξάρτητο φιλοσοφικό κατηγορημα, αλλά μια άλλη έκφραση της έννοιας της ελευθερίας η οποία αναπτύσσεται στα πλαίσια της κοινωνικής ενότητας. Πνευματικός άνθρωπος είναι ο ελεύθερος και κοινωνικοποιημένος άνθρωπος. Ο «Ανθρωπος» στην ιστορική του πορεία αποτελεί τον κύριο φορέα της έννοιας της ελευθερίας μέσω της πνευματικότητάς του..

Βασικός αντίπαλος της κατάκτησης της πνευματικότητας και τελικά της ελευθερίας είναι η έννοια της «ανάγκης» η οποία φιλοσοφικά ταυτίζεται με την έννοια του «κακού». Έτσι, πρακτικός στόχος μιας νέας πολιτισμικής δομής πρέπει να είναι η

μετάβαση από την δουλεία της «ανάγκης» στον κόσμο της «πνευματικότητα» και της «ελευθερίας».

Όμως η «ανάγκη» είναι αποτέλεσμα και παιδί της ανθρώπινης ή της συμπαντικής φύσης, και των ποικίλων εκδηλώσεών τους και υπόκειται στους νόμους και τους κανόνες της νομοτέλειας και της μοίρας. Η επιστήμη αποκαλύπτει τους φυσικούς κανόνες αλλά δεν μπορεί να τους αλλάξει. Ως εκ τούτου τους αποδέχεται αναγκαστικά, νομοτελιακά και μοιρολατρικά

Η πνευματικότητα και τελικά η ελευθερία αποτελούν μια πράξη «ανταρσίας» ενάντια στη «φύση» και τις ανάγκες της..

Όπως αναφέρει και ο Μάριος Μπέγζος, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας στο βιβλίο του «Νεοελληνική φιλοσοφία της θρησκείας»: «Πνευματικότητα δεν σημαίνει την εξαύλωση αλλά την απελευθέρωση. Με το πνεύμα δεν αρνείσαι την ύλη ή το σώμα, αλλά αρνείσαι την ανάγκη και τη δουλεία, τη μοίρα και τη νομοτέλεια, τη σκλαβιά και την υποτέλεια».

Διοικητική και νομική ελευθερία

Η ουσιαστική όμως έννοια της «Ελευθερίας» δεν πρέπει συγχέεται με τις έννοιες των διοικητικών και νομικών ελευθεριών μιας κοινωνίας. Οι ελευθερίες αυτές έχουν ως στόχο την οριοθέτηση της κοινωνικής τάξης και όχι την επίτευξη της πνευματικότητας.. Ως εκ τούτου για να γίνει αποδεκτό, από μέρους μιας νέας πολιτισμικής συγκρότησης, ένα διοικητικό ή νομικό σύστημα οριοθέτησης της ελεύθερης προσωπικής και κοινωνικής έκφρασης και δράσης πρέπει να μην αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη της ανθρώπινης πνευματικότητας και της εσωτερικής απελευθέρωσης

Βεβαίως είναι γεγονός ότι αποδεχόμενοι να ζήσουμε στα πλαίσια μιας ομάδας, έχουμε αποφασίσει ότι θα δεσμεύουμε ένα μέρος των ελεύθερων αντιδράσεών και κάποιων επί μέρους δευτερευουσών επιλογών και εκφράσεών μας. Στο πρακτικό αυτό επίπεδο στόχος μιας νέας κοινωνικής δομής πρέπει να είναι η δημιουργία μιας δύναμης αυτοελέγχου η οποία δεν είναι δυνατόν να διασφαλιστεί αυτόματα με την απλή κατάργηση κάθε εξωτερικού ελέγχου.

Θα ήταν καταστροφικό, αν ξεφεύγοντας από την εξουσία κάποιου άλλου ανθρώπου, βρεθούμε στο έλεος των παρορμήσεών μας. Ένας άνθρωπος που η ζωή και οι πράξεις του ηγεμονεύονται από αυτές τις δυνάμεις, δεν έχει παρά την ψευδαίσθηση ότι είναι ελεύθερος, ενώ στην ουσία άγεται και φέρεται από δυνάμεις που δεν ελέγχει.

Το κύριο πρόβλημά κάθε «Ανθρώπου» θα πρέπει να είναι το πως θα μπορέσει να αναβάλλει την άμεση πραγματοποίηση μιας έντονης επιθυμίας, που ίσως ξεπερνάει την εκτίμηση των συνεπειών που θα ακολουθήσουν την πραγματοποίησή της, μέχρις ότου παρεμβληθεί η παρατήρηση και η κρίση.

Το βαθύτερο νόημα της έννοιας της διοικητικής και νομικής ελευθερίας συνδέεται άμεσα με την έννοια της πνευματικότητας η οποία εκφράζεται ως μια εσωτερική δύναμη να βάζουμε σκοπούς και να τους πραγματοποιούμε.

Ελευθερία και Τεχνολογία

Αυτό όμως που δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας είναι η κατάχρηση των τεχνολογικών συστημάτων τα οποία μέσω μιας άλογης και αντικοινωνικής προβολής δημιουργούν κοινωνικές σχέσεις απόλυτης εξάρτησης. Αυτό που θα πρέπει να διασαφηνιστεί είναι ότι η έννοια της τεχνολογίας δεν ταυτίζεται με εκείνες της επιστήμης ή της τεχνικής, αλλά υλοποιεί μια τεχνική μέσα από μια εγκατάσταση ή

μια μηχανή. Έτσι αποτελεί ένα θεσμό που περιλαμβάνει τις μηχανές και τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής που συνεπάγεται η χρήση τους. Η τεχνολογία ενσαρκώνει τη σχέση ανάμεσα στις κοινωνικές δομές και την τεχνική

Η ραγδαίως αναπτυσσόμενη εξάρτηση του ανθρώπου από τα τεχνολογικά προϊόντα θέτει δραματικά ένα ουσιαστικό πρόβλημα ελευθερίας. Η εξάρτηση αποτελεί τη βάση της αυθαιρεσίας και της υποτέλειας οι οποίες με τη σειρά τους γεννούν τον αυταρχισμό, τον ολοκληρωτισμό και την απανθρωπιά.

Όπως αναφέρει και ο Μάριος Μπέγζος, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας στο βιβλίο του «Νεοελληνική φιλοσοφία της θρησκείας»: «Η τεχνολογία υπόσχεται την ελευθερία, αλλά δεν την εγγυάται. Η τεχνική επαγγέλλεται την απελευθέρωση του ανθρώπου από την ανάγκη, αλλά δεν την εξασφαλίζει. Η τεχνοκρατία μπορεί να επιθυμεί ένα καλύτερο μέλλον για όλους μας, αλλά δεν είναι σε θέση να σιγουρέψει κανέναν μας για μια αίσια έκβαση των εφαρμογών της επιστήμης στην καθημερινή μας ζωή. Υπάρχει κάτι που διαφεύγει από τα όρια της τεχνικής. Αυτό είναι η ανθρώπινη ελευθερία».

Αυτή η έννοια της ελευθερίας όμως, δεν αποτελεί μέρος του ανθρώπινου γενετικού κώδικα αλλά διδάσκεται και αποτελεί μέρος της Παιδείας μιας κοινωνίας. Μιας Παιδείας η οποία ασφαλώς και δεν διασφαλίζεται μέσω των καταπιεστικών και δογματικών δομών της κρατικής παιδείας και των ατάλαντων και ουσιαστικά απαίδευτων (και πολλάκις ανεκπαιδευτων) πολιτικών εκπροσώπων της.

Βιβλιογραφία

Μάριος Μπέγζος: «Νεοελληνική Φιλοσοφία της Θρησκείας», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.